Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
Asiantuntijakuuleminen 15.10.2021

VN/26052/2021

PÄIVITETTY 14.10.2021/**18.10.2021**

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (Tane) kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

Tane edistää sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa, joten neuvottelukunnan lausunto työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle keskittyy sukupuolten tasa-arvoon liittyviin näkökulmiin.

Yleiset kommentit

Perhevapaauudistus on merkittävä uudistus sukupuolten tasa-arvon kannalta. Hallituksen esityksessä esitetty vanhempainrahan ja -vapaan uudistus on askel oikeaan suuntaan kohti tasa-arvoasiain neuvottelukunnan jo pitkään esittämää ja kannattamaa 6+6+6-mallia. Tanen tavoitetta voi kuvata nyt esitettävän vanhempainvapaamallin logiikan mukaisesti myös 9+9-mallina. Tanen tavoitteena on edelleen 6+6+6-malli (9+9-malli).

Tane kiittää hallituksen esitystä siitä, että se huomioi Tanen ja monien muiden huhtikuussa 2021 järjestetyn lausuntokierroksen lausunnot. Luonnokseen verrattuna hallituksen esityksessä on tehty tärkeitä muutoksia. Esitys huomioi nyt paremmin mm. monikkoperheet, joissa monikkoperheen vanhempien oikeutta saada samalta ajalta vanhempainrahaa pidennettiin, sekä perheet, joissa lapsi syntyy kuolleena tai kuolee ennen kahden vuoden ikää. Myös hallituksen esittämät laajennukset sen osalta, *keille* vanhempainpäivärahaa voi

luovuttaa tai esimerkiksi *kuinka suuren osan* yhden vanhempainrahaan oikeutetun perheen vanhempi voi luovuttaa kiintiöstään, ovat kannatettavia muutoksia, joita Tanekin nosti esiin lausuntokierroksella.

Raskausraha

Hallitus esittää erillistä raskausrahaa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että erillinen raskausraha selkeyttää vanhempainvapaiden kokonaisuutta.

Hallituksen esityksessä (s. 151) todetaan:

> ”Raskausrahaa maksettaisiin yhtäjaksoisesti 40 arkipäivältä siten, että raskausraha alkaisi hakemuksen mukaisesti aikaisintaan 30 arkipäivää ja viimeistään 14 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa. Raskausrahakauden voisi siten aloittaa joustavasti haluamanaan ajankohtana.”

Tämä ei kuitenkaan toteudu työsuhteessa olevien osalta, koska työsopimuslaissa säädetään 14 päivän raja mahdolliseksi vain työnantajan kanssa sopimalla.

Tane katsoo, että tulee seurata sitä, toteutuuko raskausrahan aloitusajankohdan jousto työsuhteessa olevien osalta. Rajausta perusteellaan hallituksen esityksessä työnantajan mahdollisesti lisääntyvillä kustannuksilla, vaikka samalla todetaan, että tutkimustietoa aiheesta on vähän. Esityksessä (s. 187) todetaan:

> ”Jos työntekijällä olisi aina oikeus jäädä raskausvapaalle vasta 14 arkipäivää ennen laskettua aikaa, voisi tämä lisätä työnantajille sairausajan palkoista aiheutuvia kustannuksia”.

Edellä esitettyä oletusta perustellaan hallituksen esityksessä (s. 188) seuraavasti:

> ”Työnteko raskauden loppuvaiheessa voi jossain määrin lisätä sairauslomien tarvetta, mutta tutkimustieto asiasta on niukkaa ja yksilölliset erot odottajien välillä merkittäviä. Työterveyslaitos toteaa lausunnossaan, että sairauslomat ovat hyvin yleisiä raskauden aikana.”

Olemassa oleva tutkimusnäyttö on vähäistä ja jopa ristiriidassa Työterveyslaitoksen lausunnon kanssa. Esimerkiksi STM:n vanhempainvapaatyöryhmän 2009–2011 raporttia (STM Selvityksiä 2011:12) varten tehdyssä tarkastelussa yksityisen sektorin sairauspoissaoloista todettiin, että raskaana olevilla naisilla ei ole sairauspoissaoloja enempää kuin muilla naisilla, eli heidän sairauspoissaolonsa eivät välttämättä liity raskauteen.

Hallituksen esitys rajoittaa työsuhteessa olevien äitien raskausrahakauden aloittamista näyttää siten perustuvan tarkentamattomaan ja aiemman selvityksen kanssa ristiriidassa

olevaan olettamaan työnantajan kustannusten lisääntymisestä, minkä vuoksi rajauksen vaikutuksia tulee tarkoin seurata.

Korotettu vanhempainpäiväraha voisi lisätä isien itsenäistä hoitovastuuta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan pitkäaikainen ja uudistukseenkin kirjattu keskeinen tavoite on lisätä isien perhevapaiden käyttöä nykyisestä, ja etenkin isien itsenäistä hoitovastuuta.

Korotettua vanhempainpäivärahaa ehdotetaan maksettavaksi 16 ensimmäiseltä vanhempainrahapäivältä. Korotettua vanhempainrahaa saisi siis myös ajalta, jolloin vanhemmat ovat yhtä aikaa kotona lapsen kanssa.

Kuten hallituksen esityksessäkin todetaan, suurin osa isistä pitää tälläkin hetkellä vapaata lapsen syntymän yhteydessä samaan aikaan, kun lapsen äiti on äitiys- tai vanhempainvapaalla. Sen sijaan itsenäisesti lapsensa kanssa kotona olevia isiä on huomattavasti vähemmän nykyisen vanhempainpäivärahajärjestelmän mahdollistamana. Kansaneläkelaitoksen tilaston mukaan yli puolet isistä ei käytä itsenäistä vapaata lainkaan (Tilastokatsaus 10/2019).

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että korotettua päivärahaa ei tulisi maksaa isälle/toiselle vanhemmalle yhtä aikaa äidin kanssa pidettäviltä päiviltä, vaan vasta myöhemmin pidettäviltä päiviltä eli siinä vaiheessa, kun isä/toinen vanhempi on itsenäisesti vastuussa lapsesta.

Hallituksen esitystä ei katsottu mahdolliseksi muuttaa tässä yhteydessä yllä olevan esityksen mukaiseksi muun muassa siitä syystä, että ”ehdotetuilla muutoksilla olisi todennäköisesti työnantajille perhevapaista aiheutuvia kustannuksia lisäävä vaikutus, jos vanhempainpäivärahan korotettu aika kohdentuisi muulle ajalle kuin palkallisen vapaan ajalle”. Tane kuitenkin korostaa, että korotetulla päivärahalla olisi mahdollista kannustaa isiä itsenäisen vapaan käyttämiseen, mikä on esitetty uudistuksen tavoitteeksi. Korotetun päivärahan maksamista isille 16 ensimmäiseltä päivältä perustellaan sillä, että saataisiin entistä useampi isä käyttämään edes kolmen viikon vapaa. Kyseisen kolmen viikon vapaan käyttää kuitenkin jo nyt iso osa isistä. Vaikutus sukupuolten tasa-arvoon olisi todennäköisesti merkittävämpi, jos isien itsenäistä vapaan käyttämistä onnistuttaisiin lisäämään korotetulla vanhempainpäivärahalla.

Lisäksi on syytä todeta, että aloilla, joilla isyysvapaan palkallisuudesta on sovittu työehtosopimuksissa, isät saavat palkkaa juuri ensimmäisiltä vanhempainvapaapäiviltä. Tällöin Kela maksaa korotetun päivärahan työnantajille.

Laki varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja koskevan lain muuttamisesta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnalla on pitkään ollut sama tavoite käsiteltävänä olevan perhevapaauudistuksen kanssa: *vanhempainvapaiden ja hoitovastuun jakautuminen nykyistä tasaisemmin kaikkien vanhempien kesken*. Varhaiskasvatuslakiin on kuitenkin rakennettu järjestelmä, joka ylläpitää nykyistä vanhempainvapaiden ja hoitovastuun jakautumista.

Varhaiskasvatuslakiin ehdotetaan muutosta, jonka mukaan varhaiskasvatuksen jo aloittaneen lapsen *oikeus samaan varhaiskasvatuspaikkaan* säilyisi, vaikka lapsi olisi poissa varhaiskasvatuksesta sinä aikana, jona vanhempi käyttää vanhempainrahaa, mikäli poissaolo kestää yhtäjaksoisesti enintään 13 viikkoa ja mikäli se on ennalta ilmoitettu.

Tämä 13 viikon eli 79 päivän jakso muodostuu, kun isän/toisen vanhemman 160 päivästä vähennetään toiselle vanhemmalle luovutettavissa oleva 63 päivän osuus, sekä sen lisäksi se 18 päivän jakso, jonka vanhemmat voivat käyttää samanaikaisesti esimerkiksi lapsen syntymän yhteydessä.

Jakson rajaamisessa 13 viikkoon on tasa-arvoasiain neuvottelukunnan näkemyksen mukaan kaksi ongelmaa. Ensinnäkin se ohjaa isää/toista vanhempaa pitämään vain nuo 13 viikkoa. Laskelmassa oletetaan isän/toisen vanhemman luovuttavan 63 päivää äidille. Tämä on vastoin vanhempainrahauudistuksen perusajatusta vanhempainrahapäivien tasajaosta molempien vanhempien kesken.

Toiseksi lapset joutuvat varhaiskasvatuspaikkansa suhteen eriarvoiseen asemaan, jos isä/toinen vanhempi pitää pidemmän vanhempainvapaajakson lapsen oltua välillä varhaiskasvatuksessa. Tällaisessa tilanteessa lapsi menettäisi varhaiskasvatuspaikkansa. **Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että tilanne on vastoin hallituksen esityksen keskeistä tavoitetta lisätä isän/toisen vanhemman itsenäistä hoitovastuuta eikä ole lapsen edun mukainen.**

Hallituksen esityksessä (s. 72) todetaan:

> ”Lasten ja perheiden näkökulmasta on tärkeää, että vanhempainvapaat ja varhaiskasvatuksen palvelut muodostavat joustavan ja yhtenäisen kokonaisuuden.”

Tämä ei tasa-arvoasiain neuvottelukunnan mukaan kaikilta osin toteudu hallituksen esityksessä.

Laadukas ja saavutettava varhaiskasvatus on yksi edellytys perhevapaauudistuksenkin onnistumisen näkökulmasta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kysyy, millä tavalla ehdotettujen muutosten sukupuolivaikutukset varhaiskasvatuksen ammattilaisiin on

huomioitu? Tane muistuttaa, että varhaiskasvatus on naisenemmistöinen ala, joka on yksi koronakriisin aikana nimetyistä ns. kriittisistä aloista. Alan ammattilaiset ovat olleet muiden kriittisten alojen rinnalla poikkeuksellisen paineen alla keväästä 2020 lähtien. Koska Suomessa on tutkitusti poikkeuksellisen segregoituneet alat sukupuolen mukaan, on syytä **arvioida esitettyjen muutosten sukupuolivaikutukset työntekijöihin**.

Laki työsopimuslain ja laki merimiesten työsopimuslain muuttamisesta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta kannattaa uudistuksen tavoitetta lisätä joustavuutta. On kannatettavaa, että yksi osittaisena maksettu vanhempainrahapäivä kulutta vain osittaisen (puolikas) vanhempainrahapäivän. Osa-aikatyön tekemisen, osittaisen hoitovapaan ja joustavan hoitorahan käyttämisen yhteydessä ei kuitenkaan ole nykytilan kuvauksessa eikä lakiesityksen perusteluissa mainittu osittaisen hoitovapaan saamisen edellytyksenä olevaa *työssäoloaikaehtoa*. Tämä rajaa pois osa-aikatyön tekemisen mahdollisuuden niiltä vanhemmilta, jotka ovat menossa uuteen työpaikkaan vanhempainvapaan kanssa lomittain tai sen jälkeen. Lainsäädäntö kohtelee eriarvoisesti erilaisessa työmarkkinatilanteessa olevia vanhempia, jotka useimmiten tässä tapauksessa ovat äitejä.

Hallituksen esityksessä todetaan, ettei vanhempainrahan määräytymisperusteisiin liittyvää valmistelutyötä ollut mahdollista tehdä tässä yhteydessä. **Kuitenkin kun tavoitteena on lisätä joustavuutta, tulee tasa-arvoasiain neuvottelukunnan mukaan arvioida työssäoloaikaehdon vaikutusta tähän.**

Hallituksen esityksen toimeenpano ja seuranta

Rakenteellisen uudistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa uudistuksen **toimeenpanon tärkeyttä**. **Tehokas tiedon välittäminen** uudistuksesta monikanavaisesti on välttämätöntä, jotta asetetut tavoitteet toteutuisivat käytännössä.

Neuvoloilla on tärkeä tehtävä paitsi **tiedon jakajana** myös **perheiden kannustamisessa tasa-arvoiseen vanhemmuuteen**. Neuvoloille ja neuvolassa työskenteleville tulee **taata riittävät resurssit** myös tämän tärkeän tehtävän toteuttamiseen.

Vanhempainpäivärahan maksamisen edellytyksenä nykyisin oleva jälkitarkastuksen tekeminen synnyttäneelle ehdotetaan poistettavaksi. Tane näkee tärkeänä, että synnyttäneen terveyden kannalta tärkeän jälkitarkastuksen säilyminen osana kuntien tarjoamia neuvolapalveluja varmistetaan lainmuutoksesta huolimatta.

Uudistuvan perhevapaalainsäädännön **vaikutuksia** vanhempainrahapäivien **käyttöön** ja niiden **jakautumiseen vanhempien kesken** tulee **seurata**. Vain pitkäjänteinen seuranta mahdollistaa tavoitteiden toteutumisen arvioinnin ja tarvittaessa korjaavat päätökset.

Jirka Hakala
puheenjohtaja

Hannele Varsa
pääsihteeri